

Naar een nieuwe macro-economie

van Schaik, A.B.T.M.

Publication date:
1981

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Schaik, A. B. T. M. (1981). *Naar een nieuwe macro-economie: Ontwikkeling en toepassing van een bouwjareninterpretatie van produktie en werkgelegenheid in Nederland*. Stenfert Kroese.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Hoofdstuk 6

Neo-keynesiaans en neoklassiek: wel een onderscheid maar geen tegenstelling (I)

A.B.T.M. van Schaik

Universiteit Tilburg

ESB, 1 februari 1978

6.1. INLEIDING

De Bijlage bij de brief van de minister-president d.d. 23 juni 1977, beter bekend als het rapport van de ambtelijke Centrale Economische Commissie, heeft inmiddels veel stof doen opwaaien.¹ Met name in ESB treft men een keten van reacties aan.² Deze gang van zaken kan zonder meer verheugend worden genoemd. En het is de verdienste van Driehuis en Van der Zwan hierbij als initiatiefnemers te hebben willen optreden.

Driehuis en Van der Zwan hebben moeite met het model - door het CPB Vintaf-II gedoopt - dat door bovengenoemde ambtelijke commissie is gebruikt. Met name plaatsen zij vraagtekens bij de wenselijkheid van de verschuiving van een neo-keynesiaanse aanpak naar een neoklassieke benadering, die - naar zij menen - aan de ontwikkeling van CPB-modellen ten grondslag schijnt te liggen. Deze verschuiving berust er volgens beide auteurs niet op dat een aantoonbaar beter model is ontwikkeld.³

¹ Centrale Economische Commissie, *Een economische verkenning van de periode 1976-'81*, 's-Gravenhage, juni 1977.

² Tot dusverre verschenen: prof.dr. W. Driehuis en prof.dr. A. van der Zwan, De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien, ESB, 31 augustus en 7 september 1977; prof.dr. A.J. Vermaat, Modellen: maken of breken?, ESB, 19 oktober 1977; prof.dr. T. Kloek, Vintaf-II bezien tegen de achtergrond van eerdere planbureau modellen, ESB, 26 oktober 1977; prof.dr. P.J.L.M. Peters, De hamvraag blijft: in welke mate neo-keynesiaans, in welke mate neoklassiek?, ESB, 9 november 1977; prof.dr. D.B.J. Schouten, Hoe komen we eigenlijk aan meer winst, want meer winst is op den duur meer werk!, ESB, 16 november 1977; prof.dr. H. den Hartog en prof.dr. Weitenberg, Econometrische modellen en economische politiek, ESB, 14 en 21 december 1977.

³ Vergelijk Driehuis en Van der Zwan, op. cit., blz. 835.

Scherpe kritiek, en dat hebben Driehuis en Van der Zwan, gaat meestal gepaard met enige overdrijving. Hierdoor worden opponenten uitgenodigd om in dezelfde trant van repliek te dienen. Als voorbeeld geldt de reactie van Peters. Deze is geheel toegespitst op de vraag in welke mate de ontwikkeling van de werkgelegenheid door neo-keynesiaanse dan wel door neoklassieke elementen kan worden verklaard. De neokeynesiaanse gedachtegang wordt hierbij vastgehaakt aan de bezettingsgraad als verklarende variabele van de werkgelegenheid. De neoklassieke pendant vindt men in het aantal arbeidsplaatsen en daarmee onder meer in de reële arbeidskosten terug. Ook Schouten gaat in zijn reactie op deze probleemstelling in.

De invloed van het aantal arbeidsplaatsen op de werkgelegenheid zou men het arbeidsplaatseneffect (APE) kunnen noemen en die van de bezettingsgraad het bezettingsgraadeffect (BGE). De bedoeling van het onderhavige hoofdstuk is onder meer om te illustreren dat het zeer wel mogelijk is om met behulp van een en hetzelfde (CPB-)model de kwantitatieve omvang van de gewichten van *beide* factoren op te sporen. Hierbij zal tevens blijken dat de verhouding tussen deze gewichten zich van jaar op jaar kan wijzigen. Een en ander vormt vervolgens de aanleiding om in te gaan op de kwestie hoe neoklassieke en neo-keynesiaanse ‘verklaringen’ van de ontwikkeling van de werkgelegenheid zich in de loop van de tijd kunnen verhouden. De belangrijkste conclusie is dan dat de komende periode neo-keynesiaans georiënteerde beleidsmaatregelen weliswaar niet gemist kunnen worden, maar dat daarnaast de neoklassieke kijk op de gang van zaken - gezien het dreigende permanente tekort aan arbeidsplaatsen - niet uit het oog mag worden verloren. Om het betoog ‘zuiver’ te houden, worden zijpaden hierbij alleen in voetnoten betreden. Uitgangspunt voor het geheel is de globale empirie.

6.2. DE GLOBALE EMPIRIE

In 1971 bereikte de werkgelegenheid in bedrijven een recordomvang van bijna 4,15 mln. manjaren. Sinds dat jaar kalft de werkgelegenheid voortdurend af. Naar het zich laat aanzien, kan aan deze ontwikkeling voorlopig niet meer dan een halt worden worden toegeroepen. Deze verwachting is onder meer gebaseerd op de cijfers in tabel 1. Deze tabel bevat vier variabelen, die bij het voorspellen van de werkgelegenheid met behulp van tegenwoordige CPB-modellen van belang

zijn.⁴ Zoals bekend, zijn er geen direct waarneembare gegevens beschikbaar over het aantal arbeidsplaatsen en de bezettingsgraad. Zulke cijfers dienen derhalve te worden ‘geconstrueerd’. Volgens het constructievoorschrift van de jaargangentheorie spelen de data uit tabel 1 hierbij dan een beslissende rol.⁵

Tabel 1. De data.*

Jaar	Reële arbeidskosten	Arbeidstijd	Investerings	Productie
mutaties t.o.v. voorafgaand jaar in %				
1971	5,3	-1,3	-3,0	3,2
1972	3,9	-1,0	-3,7	3,7
1973	6,4	-1,5	9,9	4,4
1974	7,0	-2,0	0,5	2,5
1975	4,0	-2,0	-7,5	-1,5
1976	3,0	-1,0	-3,0	4,5
1977	3,0	-0,5	10,0	3,0
1978	3,0	-0,5	3,0	3,0
1979	3,0	-0,5	5,0	3,5
1980	3,0	-0,5	5,0	3,5
1981	3,0	-0,5	5,0	3,5

* De hier tot en met 1973 vermelde cijfers wijken enigszins af van de realisaties. Ze worden desalniettemin gebruikt, omdat ze ten grondslag liggen aan de schatting van het jaargangenmodel van het CPB.

Bronnen: Appendix 2 (1971 t.m. 1973). Hierin vindt men ook de precieze omschrijving van bovengenoemde grootheden. De overige cijfers zijn benaderingen en prognoses, ontleend aan CEP-1977, MEV-1978 (1975 t.m. 1978) en CEC-juni 1977 (1979 t.m. 1981). In de cijfers voor de laatste drie jaren zijn de gevolgen van eventuele nieuwe beleidsvoornemens uiteraard nog niet verdisconteerd.

⁴ Bedoeld worden middellange-termijnmodellen zoals Vintaf-I en Vintaf-II, waarin de jaargangentheorie is geïncorporeerd.

⁵ Uiteraard zou men nog verder kunnen gaan door ook de cijfers uit tabel 1 voorwerp van berekening te laten zijn. Dit vereist echter een ruimere opzet, waarover in voetnoot 14 meer.

Concentreert men de aandacht op de jaren die gaan komen, dan vallen twee saillante ontwikkelingen op. Ten eerste blijkt de reële arbeidskostenontwikkeling (incl. arbeidstijdverkorting) lager uit te vallen dan de groeivoet van de (marginale) arbeidsproductiviteit, die op ca. 5% kan worden gesteld. Uit dien hoofde mag een behoud van arbeidsplaatsen en daarmee van werkgelegenheid worden verwacht. Ten tweede valt het op dat de investeringen sneller groeien dan de produktie. Dit laatste kan een neerwaartse druk uitoefenen op de bezettingsgraad en daarmee op de werkgelegenheid.

Hoe de werkgelegenheidsontwikkeling de komende periode per saldo zal uitvallen, is met behulp van de globale empirie echter niet te zeggen. Het gebruik van modellen biedt dan enig houvast. Daarover het volgende.

6.3. DE WERKGELEGENHEID

Volgens de neo-klassiek-keynesiaanse gedachtengang, om in termen van Driehuis en Van der Zwan te spreken, wordt de werkgelegenheid *rechtstreeks* bepaald door twee grootheden, te weten het aantal arbeidsplaatsen en de bezettingsgraad. De door beide auteurs zo bekritiseerde werkgelegenheidsfunctie is de volgende:⁶

$$\Delta a = 0,986 \Delta a^* + 1830 \Delta q.$$

Hierin symboliseren:

⁶ Deze werkgelegenheidsfunctie, die met $\beta = 0,5$ i.p.v. $0,458$ eveneens in de Vintaf-modellen is opgenomen, is ontleend aan het artikel van H. den Hartog en H. Tjan, Investments, wages, prices and demand for labour, *De Economist*, nr. 1/2, 1976. Zie hoofdstuk 2. (Deze functie geldt alleen voor de situatie van arbeidsovervloed. Hiervan is in de beschouwde periode ook sprake.) De in de tekst beschreven functie luidt in eerste verschillen. Dit is een benadering van de oorspronkelijke versie, die luidt:

$$a = a^* - \beta(1-q)a^* \quad (\beta = 0,458)$$

In eerste verschillen:

$$\Delta a = (0,542 + 0,458 q) \Delta a^* + (0,458 a^*) \Delta q.$$

De q en de a^* binnen de haken worden verder benaderd door het rekenkundig gemiddelde van beide grootheden in de periode 1971 tot en met 1981.

Δa = verandering werkgelegenheid (x 1000 manjaren)

Δa^* = verandering arbeidsplaatsen (x 1000 manjaren)

Δq = verandering bezettingsgraad (in 1970 is $q = 1$)

(Het gebruik van deze functie in hetgeen nu volgt betekent niet dat wij deze kritiekloos als de best denkbare accepteren. Enkele kanttekeningen zijn in de voetnoten 12 tot en met 14 ondergebracht. Voor dit betoog houden wij niettemin aan deze functie vast om te illustreren dat het CPB met deze werkgelegenheidsfunctie bepaald niet van eenzijdigheid beticht kan worden.)

Volgens bovenstaande functie leveren 1000 extra arbeidsplaatsen bijna evenveel manjaren werkgelegenheid op. Een stijging van de bezettingsgraad met 1 punt leidt tot 18.300 manjaren meer werkgelegenheid.

De eerste term in het rechterlid van deze functie kan men, zoals gezegd, het arbeidsplaatseneffect en de tweede term het bezettingsgraadeffect noemen. Het staat niet bij voorbaat vast, zoals wel eens wordt gesuggereerd, dat het arbeidsplaatseneffect in deze functie altijd zou domineren. Integendeel.⁷ In de jaren 1967 tot en met 1970, bijvoorbeeld, steeg de bezettingsgraad met 5 punten. Dit betekende een werkgelegenheidswinst van om en nabij 90.000 manjaren. Het arbeidsplaatseneffect was in diezelfde tijd ook positief, maar toch aanmerkelijk geringer dan dat van de bezettingsgraad. In de eerste helft van de jaren zeventig daarentegen domineerde het arbeidsplaatseneffect. Hierover nu meer.

⁷ Reeds enkele maanden vóórdat het artikel van Driehuis en Van der Zwan uitkwam, verschenen studies waarin hierop werd gewezen. Vergelijk hoofdstuk 5 en drs. P.B. de Ridder, De huidige werkloosheid, ook een afzetprobleem, ESB, 10 augustus 1977.

Tabel 2. Samenstelling van de veranderingen in de werkgelegenheid van bedrijven (1000 manjaren).

Jaar	Arbeidsplaatseneffect van			Totaal APE	Bezettingsgraad van				Totaal BGE	APE + BGE	Dominant
	nieuwe investering- en	technische veroude- ring	economische veroudering		productie	nieuwe investerings	afstoot	arbeidstijd- verkorting			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1971	266	-71	-169	26	59	-178	69	20	-30	-4	BGE
1972	244	-71	-192	-19	67	-162	76	15	-4	-23	APE
1973	255	-70	-219	-34	80	-170	84	21	15	-19	APE
1974	244	-67	-271	-94	46	-162	99	28	11	-83	APE
1975	215	-61	-218	-64	-27	-145	85	28	-59	-123	APE
1976	198	-60	-178	-40	82	-137	76	14	35	-5	APE
1977	207	-60	-133	14	55	-147	64	7	-21	-7	BGE
1978	203	-63	-124	16	55	-145	62	7	-21	-5	BGE
1979	203	-67	-123	13	64	-145	62	7	-12	1	
1980	203	-70	-119	14	64	-146	61	7	-14	0	
1981	203	-74	-113	16	64	-146	61	7	-14	2	

APE = arbeidsplaatseneffect en BGE = bezettingsgraadeffect.

Kolom (4) = (1) + (2) + (3); kolom (9) = (5) + (6) + (7) + (8); kolom (10) = (4) + (9)

6.4. HET ARBEIDSPLAATSENEFFECT

In tabel 2 zijn de uitkomsten van de berekeningen met bovenstaande werkgelegenheidsfunctie - voor de periode 1971 tot en met 1981 gedetailleerd weergegeven.

Ter toelichting op deze tabel het volgende.⁸ Het totale arbeidsplaatseneffect op de werkgelegenheid (kolom 4) is de resultante van drie dringen. Via nieuwe investeringen neemt het aantal arbeidsplaatsen toe. Via veroudering neemt het aantal arbeidsplaatsen af. Deze veroudering is zowel van technische als van economische aard.⁹ Economische veroudering treedt op als de reële arbeidskosten in een bepaald jaar hoger worden dan de (gegeven) arbeidsproductiviteit van de oudste nog in datzelfde jaar aanwezige jaargang.¹⁰ In 1974 bijvoorbeeld, zo blijkt uit tabel 1, stegen de reële arbeidskosten zeer fors. In kolom 3 is dit dan ook duidelijk herkenbaar.

Kolom 4 beschrijft, zoals gezegd, het totale arbeidsplaatseneffect. In de jaren 1972 tot en met 1976 moeten ca. 250.000 arbeidsplaatsen verloren zijn gegaan. Daar staat enige winst in het jaar 1971 en in de periode 1977 tot en met 1981 tegenover. Per saldo blijft het verlies t.o.v. het begin van de jaren zeventig nog aanzienlijk, namelijk zo'n 150.000 arbeidsplaatsen.

6.5. HET BEZETTINGSGRAADEFFECT

Het bezettingsgraadeffect versterkt de hierboven geschetste ongunstige ontwikkeling van de werkgelegenheid in de jaren zeventig.¹¹ Kolom 9 biedt hierover informatie. De cijfers in deze

⁸ De berekeningen zijn uitgevoerd door gebruik te maken van het model uit hoofdstuk 2 en de data van tabel 1. Deze data zijn omgezet in absolute grootheden door van de gegevens in 1970 uit te gaan, te weten werkgelegenheid (4129), produktie (631301), loonvoet (15,336), prijs produktie (1,376), investeringen (10104) en index arbeidstijdverkorting (0,898). Voor de samenstelling van tabel 2 is onder meer gebruik gemaakt van de volgende uitkomsten: *Productiecapaciteit*(1970 t.m. 1981): 63130; 66226; 68805; 71231; 72603; 73852; 75756; 78901; 82167; 85573; 89183; 93018. *Arbeidsplaatsen* (1970 t.m. 1981): 4129; 4155; 4135; 4101; 4005; 3940; 3899; 3914; 3930; 3943; 3957; 3974.

⁹ De omvang van de technische veroudering is afhankelijk van de gemaakte vooronderstellingen met betrekking tot het schema van technische overlevingsfracties en het aantal en de omvang van de nog in gebruik zijnde jaargangen.

¹⁰ De economische veroudering bevat via de afkapconditie tevens het effect van arbeidstijdverkorting. Dit effect is meestal groter dan de positieve invloed die arbeidstijdverkorting via het bezettingsgraad effect op de werkgelegenheid uitoefent.

¹¹ De opsplitsing van het bezettingsgraadeffect geschiedde als volgt. Allereerst werd Δq benaderd door

$$\frac{\Delta y}{y_{-1}} - \frac{\Delta y^*}{y_{-1}^*} \rightarrow$$

kolom zijn de resultante van vier factoren. Het teken van de invloed van deze factoren op de werkgelegenheid is begrijpelijk als men voor ogen houdt dat de bezettingsgraad het quotiënt is van produktie en produktiecapaciteit. Stijgt de produktie, dan neemt de bezettingsgraad toe. Stijgt daarentegen de produktiecapaciteit, dan neemt de bezettingsgraad af. Nu is de verandering van de produktiecapaciteit, op zich genomen, ook weer de resultante van een aantal zaken. Door nieuwe investeringen neemt de produktiecapaciteit uiteraard toe en door afstoot - in de vorm van technische en economische veroudering - neemt ze af. Dit zijn dezelfde factoren als die, welke bij de opsplitsing van het arbeidsplaatseneffect naar voren kwamen. Het verschil is echter dat deze factoren in het onderhavige geval met een *tegengesteld* teken op de verandering van de werkgelegenheid inwerken. De verklaring hiervan ligt voor de hand. Nieuwe investeringen vergroten de produktiecapaciteit en verlagen daarmee de bezettingsgraad. Afstoot daarentegen (en arbeidstijdverkorting) verkleint de produktiecapaciteit en oefent zodoende een positieve invloed uit op de bezettingsgraad en daarmee op de werkgelegenheid.

In dit verband is het interessant om te bekijken wat nu per saldo de invloed is van investeringen op werkgelegenheid. Hiertoe dient men de cijfers uit de kolommen 1 en 6 regelsgewijs bij elkaar op te tellen. Er resulteert dan een reeks cijfers dalend van 88.000 manjaren in 1971 naar 57.000 manjaren in 1980 en 1981. Van het arbeidsplaatseneffect van investeringen blijft na aftrek van het dienovereenkomstige bezettingsgraadeffect dus slechts ca. $\frac{1}{3}$ gedeelte over! (Volledigheidshalve zij vermeld dat het bezettingsgraadeffect van de investeringen via de produktie (kolom 5) sinds 1977 weer positief is en op gemiddeld 13.000 manjaren per jaar kan worden gesteld.)

Terugkerend naar het totale bezettingsgraadeffect (kolom 9) dient te worden gesignaleerd, dat alleen de jaren 1973, 1974 en 1976 een stijgende bezettingsgraad te zien geven. Het jaar 1974, met zijn relatief lage groeivoet van de produktie, springt hier wat merkwaardig uit. De verklaring is

Hierin symboliseren y de produktie en y^* de produktiecapaciteit. (Confrontatie van de uitkomsten van de oorspronkelijke werkgelegenheidsfunctie van Den Hartog en Tjan met die van de hier ontwikkelde versie ervan leert, dat deze en de in voetnoot 6 genoemde benaderingen de resultaten nauwelijks beïnvloeden.) Vervolgens kon worden gerekend met:

$$\frac{\left(\frac{h_{-1}^{0,75}}{h^{0,75}} - 1\right) y^*}{y_{-1}^*} (\rightarrow 8) \frac{(i/\kappa) h^{0,75}}{y_{-1}^*} (\rightarrow 6) \text{ en } \frac{(s/\kappa) h^{0,75}}{y_{-1}^*} (\rightarrow 7).$$

Hierin symboliseren i de investeringen, κ de kapitaalcoëfficiënt, s de afstoot en h de index van de arbeidstijd.

echter dat in dit jaar de reële arbeidskosten zo snel stegen, dat de productiecapaciteit nog minder toenam dan de productie.

Alles bij elkaar levert die optelsom van arbeidsplaatseneffecten en bezettingsgraadeffecten - zoals uit kolom 10 van tabel 2 blijkt - een somber beeld.¹² Tot en met 1978 loopt de werkgelegenheid terug.¹³ Van enig herstel daarna is nauwelijks sprake.¹⁴

¹² De (ex post) voorspelling van de werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1974 en 1975 is duidelijk te somber. Dit euvel bleek inherent te zijn aan alle (d.w.z. vele tientallen) door ons onderzochte varianten van het jaargangenmodel. Vergelijk in dit verband appendix 3. Hieruit komt naar voren dat het *patroon* van de geschatte reeksen voor arbeidsplaatsen en werkgelegenheid tamelijk robuust is, d.w.z. tamelijk ongevoelig voor veranderingen in de vooronderstellingen, zoals het niveau van de normale bezettingsgraad in 1970. Vooral de uitkomsten voor de jaren waarin geen vooroorlogse jaargangen meer voorkomen, vertonen een nagenoeg identiek beeld. Anders gezegd, vele varianten van het jaargangenmodel leiden tot nagenoeg dezelfde voorspellingen als die welke in kolom 10 van tabel 2 zijn gerapporteerd.

Gesteld kan worden dat het zonder meer toepassen van het jaargangenmodel op de jaren 1974 en 1975 tot een overschatting van de economische veroudering leidt. Kennelijk is in de praktijk de afkap 'tegengehouden'. Een aanwijzing hiervoor vindt men onder meer in het feit - zoals dat uit de kwartaaloverzichten van de Handelingen van de Tweede Kamer uit 1976 (de nrs. 12821-10 en 12821-12) naar voren komt - dat in de jaren 1973 tot en met 1976 ruim f 1 mrd. is uitgetrokken voor directe steunmaatregelen (vooral herstructurering) aan het bedrijfsleven. Het is niet onwaarschijnlijk dat een gedeelte van dit bedrag bij de marginale jaargangen is terechtgekomen. Bovendien vereist het behoud van marginale jaargangen slechts een fractie van dit bedrag. Om dit laatste te illustreren, kan het jaar 1974 als voorbeeld worden genomen. In dit jaar ontvielen ons - volgens de berekeningen - 275.000 arbeidsplaatsen, meer concreet de helft van jaargang 1956 en 90% van jaargang 1957. De arbeidskosten (inclusief arbeidstijdverkorting) beliepen f 14.727. De economische veroudering zou nihil zijn geweest bij een kostenbedrag van f 13.736. Per marginale arbeidsplaats was dus hooguit f 991 subsidie nodig om deze ten minste een jaar overeind te houden. Met een totaal subsidiebedrag van minder dan fl 272 mln. zouden in 1974 derhalve 275.000 arbeidsplaatsen behouden zijn gebleven. Dit ter illustratie. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen hoeveel arbeidsplaatsen (en voor welke tijdsspanne) er de facto ten gevolge van gerichte steunmaatregelen in stand zijn gehouden. (Het effect op de totale bezettingsgraad van een en ander is relatief gezien gering.)

¹³ Deze uitkomst kan ook met andere door het CPB ontwikkelde werkgelegenheidsfuncties worden gevonden. De meest recente is die van P.B. de Ridder in: Een jaargangenmodel met vaste technische coëfficiënten en in kapitaal geïncorporeerde arbeidsbesparende technische vooruitgang, *Occasional Paper*, nr. 14, juli 1977. De Ridder heeft het model van Den Hartog en Tjan vereenvoudigd door het te lineariseren. Zijn werkgelegenheidsfunctie bevat eveneens de hierboven besproken effecten. Gebruik makend van de cijfers uit tabel 1 levert deze functie de volgende resultaten (investeringsquote in 1975 is 14,73):

Jaar	APE	BGE	APE + BGE	Dominant
1976	-	-	-	APE
1977	0	-	-	BGE
1978	+	-	-	BGE
1979	+	-	+	APE
1980	+	-	+	APE
1981	+	-	+	APE

Ook hier dus de 'terugkeer' van de dominantie van het bezettingsgraadeffect in de jaren 1977 en 1978.

Overigens dient te worden vermeld dat de functie van De Ridder, tegen het einde van de jaren zeventig een werkgelegenheids groei te zien geeft van zo'n 40.000 manjaren per jaar. Dit komt omdat het arbeidsplaatseneffect door de aangebrachte vereenvoudigingen erg zwaar wordt ingeschat. Te zwaar, want de groei van de productiecapaciteit en daarmee van het aantal arbeidsplaatsen is te hoog, omdat impliciet met een te lage arbeidsinkomensquote wordt gewerkt. Het resultaat is dan ook dat de bezettingsgraad van De Ridder in de periode 1977 t.m. 1981 met 8 à 9 punten 'keldert', zonder dat dit duidelijke repercussies heeft op het verloop van de werkgelegenheid. De functie van De Ridder lijkt ons derhalve minder geschikt voor (ex ante) voorspellingsdoeleinden. Daar komt bij dat ook de resultaten over de

We keren nu terug naar de centrale probleemstelling van dit hoofdstuk.

6.6. NEO-KEYNESIAANS EN NEOKLASSIEK

Met het voorgaande is geïllustreerd dat de kwantitatieve omvang van de gewichten van beide effecten gemakkelijk kan worden opgespoord. Tevens blijkt dat de verhouding tussen deze gewichten zich van jaar op jaar kan wijzigen. De laatste kolom van tabel 2 biedt hierover informatie. Hieruit volgt dat de jaren 1972 tot en met 1976 uitkomsten laten zien die koren op de molen van ‘arbeidsplaatsentheoretici’ vormen. De jaren 1977 en 1978 brengen de ‘bezettingsgraadtheoretici’ weer aan het woord.

Hoe zit het nu met het onderscheid tussen neoklassieken en neo-keynesianen? Loopt dit parallel aan het hierboven gemaakte onderscheid?

Het antwoord op de laatste vraag is niet onmiddellijk met een eenvoudig ja of neen te beantwoorden. De reden hiervan is, dat bij het onderscheid tussen neoklassieken en neo-keynesianen vooral de specifieke kenmerken van de historisch gegroeide -- uitgangssituatie van belang zijn. Men redeneert vooral neoklassiek wanneer er situaties in het geding zijn waarin kan worden gesproken van een min of meer volledige bezetting van de productiecapaciteit.

(De ‘mate’ van volledige bezetting kan hierbij dan nog mede zijn gedetermineerd door het feit dat de vraag naar - bepaalde soorten - arbeid groter is dan het desbetreffende aanbod ervan.) De werkgelegenheid zal overeenkomstig deze visie in hoofdzaak kunnen groeien doordat de productiecapaciteit toeneemt en daarmee het aantal arbeidsplaatsen. In de neo-keynesiaanse optiek heeft men meer een situatie op het oog waarbij het productieapparaat duidelijk *onderbezet* is. Zulk

jaren vijftig en het begin van de jaren zestig ongeloofwaardig voorkomen. Op basis van de inzichten die met het model van Den Hartog en Tjan zijn verkregen kan immers worden gesteld dat in de periode 1954-1965 in de afkapconditie met de produktiviteitsgroei van vooroorlogse jaargangen moet worden gerekend. De cijfers over de ontwikkeling van de vooroorlogse gemiddelde arbeidsproduktiviteit wijzen uit dat deze groeivoet aanzienlijk lager moet zijn geweest dan de 4,8% waarmee De Ridder werkt.

¹⁴ De in tabel 2 neergelegde informatie ondergaat nauwelijks enige wijziging als men gebruik maakt van het complete Vintaf-II model. De voornaamste bevindingen n.a.v. simulaties met dit model zijn - tot dusverre - de volgende:

1. de voorspelling van de werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1974 en 1975 is even somber als die met het hierboven besproken partiële model;
 2. de uitkomsten zijn nogal gevoelig voor het jaar, waarin men de berekeningen opstart;
 3. bij op dit moment redelijk geachte vooronderstellingen over de waarden van exogenen zoals wereldhandel, autonome bestedingen, WIR-effecten enz. blijft de werkloosheid in 1981 op het peil van 1977.
- Hoe een en ander dient te worden beoordeeld, is voorwerp van nadere studie.

T.a.v. het bovenstaande gaat dank uit naar de heer H.J. Struycken voor diens hulp bij het op de computer ‘zetten’ van Vintaf-II.

een onderbezetting kan dan veroorzaakt zijn door het te kort schieten van de effectieve vraag. Het zal duidelijk zijn dat de werkgelegenheid volgens deze gedachtengang in hoofdzaak kan groeien doordat de effectieve vraag toeneemt.

Het verschil tussen neoklassieken en neo-keynesianen valt dus nagenoeg samen met het hierboven - in verband met de verklaring van de werkgelegenheidsontwikkeling -gemaakte onderscheid tussen ‘arbeidsplaatsentheoretici’ en ‘bezettingsgraadtheoretici’. Om dit verder te illustreren is tabel 3 samengesteld.

Tabel 3. Enkele kenmerken van vier naoorlogse perioden (1962 t.m. 1981).

Periode	APE	BGE	APE + BGE	q	a^*/a^s
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1. 1962 t.m. 1966	0	0	0	0,958	$a^* > a^s$
2. 1967 t.m. 1971	+	+	+	0,977	$a^* \cong a^s$
3. 1972 t.m. 1976	-	0	-	0,983	$a^* < a^s$
4. 1977 t.m. 1981	+	-	0	0,995	$a^* < a^s$

Bronnen: 1962 t.m. 1970 hoofdstuk 2; 1971 t.m. 1981 gegevens met betrekking tot tabel 2; APE = arbeidsplaatseneffect; BGE = bezettingsgraadeffect; q = (gemiddelde) bezettingsgraad; a^* = aantal arbeidsplaatsen; a^s = aanbod van arbeid.

Hierin zijn de 20 jaren vanaf 1961 in vier gelijke perioden van 5 jaar opgedeeld. Per periode zijn de (gemiddelde) arbeidsplaatsen- en bezettingsgraadeffecten getypeerd (de kolommen 1 en 2). Tevens is de gezamenlijke invloed van beide effecten op de werkgelegenheid vermeld (kolom 3). Daarnaast vindt men cijfers over de gemiddelde bezettingsgraad in de beschouwde perioden (kolom 4). De laatste kolom, tenslotte, geeft de verhouding aan tussen het aantal arbeidsplaatsen en het aanbod van arbeid.

Het doorslaggevend kenmerk van de situatie in de jaren 1962 tot en met 1966 is, dat het aanbod van arbeid een knelpunt vormde. De gemiddelde bezettingsgraad was laag, terwijl de werkloosheid zich rond een minimumniveau bewoog. De werkgelegenheidsontwikkeling werd in die tijd -zoals uit de Vintaf-modellen blijkt - gedetermineerd door de groei van het aanbod van arbeid. De noodzaak van een keynesiaans-geïnspireerde bezettingsgraadverhoging was in die tijd derhalve nauwelijks aanwezig.

De tweede periode (1967 tot en met 1971) werd gekenmerkt door een positieve invloed op de werkgelegenheid van zowel het arbeidsplaatsen- als het bezettingsgraadeffect. De afzwakking in de groei van het aantal arbeidsplaatsen was echter een - in die tijd welhaast onopgemerkt - teken aan de wand van het zich aandienende tekort aan arbeidsplaatsen.

In de derde periode (1972 tot en met 1976) nam de werkgelegenheid af. Per saldo bleek *alleen* het arbeidsplaatseneffect hieraan debet te zijn. Deze ontwikkeling ging gepaard met een gemiddeld *hoge* bezettingsgraad. Voor deze periode valt de neoklassieke benadering van het werkloosheidsvraagstuk derhalve samen met die van de ‘arbeidsplaatsentheoretici’.

Hetzelfde kan niet worden gezegd van de vierde periode (1977 tot en met 1981). Naar het zich laat aanzien, zal het positieve arbeidsplaatseneffect bijna volledig teniet worden gedaan door het negatieve bezettingsgraadeffect. Evenals in de eerste periode (1962 tot en met 1966) moet in de komende jaren met een gemiddeld lage bezettingsgraad rekening worden gehouden. Het grote verschil tussen beide perioden is echter dat het - de afgelopen 10 jaar - opgelopen tekort aan arbeidsplaatsen blijft bestaan. Het lage niveau van de bezettingsgraad noopt derhalve nu *wel* tot een keynesiaanse aanpak. Maar daarnaast mag - gezien het dreigende permanente tekort aan arbeidsplaatsen - de neoklassieke benaderingswijze niet uit het oog worden verloren. Anders gezegd. Het ligt voor de hand om de komende jaren maatregelen te nemen ter bevordering van de vraag, maar neoklassieke inzichten gevers hierbij - noodgewongen - wel de richting aan. Men zal het dan vooral in die richting moeten zoeken, waarbij positieve bezettingsgraadeffecten in ieder geval *niet* gepaard gaan met door dezelfde maatregelen geïnduceerde negatieve arbeidsplaatseneffecten. Dat zulke maatregelen - ook binnen het kader van de Vintaf-modellen - kunnen worden bedacht en uitgewerkt, is in essentie al geïllustreerd in hoofdstuk 5.

6.7. SLOT

Met het bovenstaande moge duidelijk zijn gemaakt dat verschillende verklaringwijzen, en daarmee beleidsvormen, ook binnen het referentiekader van één model tot hun recht kunnen komen. De door Driehuis en Van der Zwan geopperde noodzaak om verschillende modellen (neo-keynesiaanse, neoklassiek-keynesiaanse, marxistische en monetaristische) naast elkaar te ontwikkelen en te hanteren, lijkt ons derhalve vooralsnog niet aangetoond.

dr. A. van Schaik

Universiteit Tilburg

1978